

**BØRNEHAVEN
LINDEHUSETS
SORG
OG
KRISEPLAN**

Indholdsfortegnelse

Indledning:.....	3
Hvad gør vi hvis et barn, der går i børnehaven dør:.....	4
Hvad gør ved alvorlig ulykke/død i børnehave.....	5
Hvad gør vi, hvis et nært familiemedlem til barn dør:.....	6
Hvad gør vi, hvis en kollega i dagtilbuddet dør:.....	7
Hvad gør vi, hvis et af personalets børn/ægtefælle dør:.....	8
Hvad gør vi i tilfælde af livstruende sygdom blandt børnene:.....	9
Hvad gør vi i tilfælde af livstruende sygdom i barnets nærmeste familie:.....	9
Hvad gør vi i tilfælde af alvorlig livstruende sygdom blandt personalet eller personalets børn/ægtefælle:.....	9
Generelle retningslinjer for omsorg, når børn er i sorg:.....	10
Skilsmisse:.....	12
Når et barns forældre skal skilles:.....	13
Handleplan ved skilsmisse:.....	14
Sorgens 4 faser:.....	15
Litteratur til sorgprocessen:.....	16

Indledning:

Vi ved, at børn som har mistet, bærer på en stor sorg og nogle følelser, som vi ikke kan tage fra dem, men som vi i stedet for skal hjælpe og guide dem igennem.

Derfor skal vi kunne forholde os til det enkelte barns behov og tage barnets sorg alvorligt. Vi skal turde gå ind i barnets tanker og spørge ind, derigennem støtte dem, hvor de er lige nu.

Børn formår at vandre ind og ud af sorgen og det er nødvendigt som fagpersoner, at vi evner at følge barnet og støtte det igennem sorgprocessen.

At støtte et barn i sorg kræver ikke, at du er et overmenneske, blot at du er et medmenneske.

Sorg og kriseplan er udarbejdet som hjælp og støtte til det pædagogiske personale, for netop at have fælles retningslinjer, hvis det værst tænkelige sker i vores børnehave.

Hvad gør vi hvis et barn, der går i børnehaven dør:

Information:

- Den der modtager informationen om dødsfaldet kontakter lederen.
- Lederen orienterer det øvrige personale og bestyrelsesformanden, hurtigst muligt.
- Der tages kontakt til barnets familie for at få information om hændelsen og så vidt muligt indgå aftale om, hvad børnehaven skal foretage sig. Kontaktpersonen til familien er pædagogen på stuen eller lederen.
- De øvrige forældre informeres via forældreintra.
- Børnene informeres til samling.
- Andre relevante personer informeres.

Markering:

- Der sendes blomster til de pårørende.
- Personalet fra stuen deltager til begravelsen. Vi spørger forældrene om, de ønsker vores deltagelse.
- Der sendes blomster fra børnehaven til begravelsen.
- Bestyrelsen bistår de øvrige forældre i en indsamling til blomster/krans fra børn og forældre
- Vi flager på halvt i børnehaven, den dag vi modtager beskeden om dødsfaldet og ved begravelsen – hvis det er en hverdag.

Opfølgning:

- Der tilbydes krisehjælp til personalet og børn, hvis det skønnes nødvendigt.
- Vi har tæt kontakt til barnets forældre.
- Vi har en åben dialog om det, som er sket i forhold til børn og forældre i børnehaven.
- Vi kan evt. gå på kirkegården og se graven. Vi læser bøger om døden, hvis vi finder det relevant.
- Personalet skal drage omsorg for hinanden gennem åbenhed og dialog.
- Vi evaluerer forløbet efter et stykke tid – var der ting, vi kunne have gjort anderledes?

Hvad gør vi ved alvorlige sygdom/ulykker/død i børnehaven:

Den første hjælp:

- Der ringes straks til alarmcentralen 112
- Et personale bliver ved den forulykkede og yder førstehjælp.
- De øvrige personaler samler børnene, og uddelegerer opgaver så roen bevares.
- Giver omsorg, trøst og information til børnene, og til de forældre der evt. måtte komme.

Lederen eller et personale kontakter:

- Forældre eller andre pårørende til forulykkede kontaktes.
- Lederen kontaktes hvis vedkommende ikke er til stede.
- Bestyrelsesformanden kontaktes.
- Håndtering af krisesituationen håndteres så vidt muligt af lederen, i samråd med læge eller alarmcentralen.
- Koordinering af evt. mediedækning hvis medier dækker: Leder og bestyrelsesformand.
- Lederen orienterer øvrige medarbejdere om hændelsen.
- Lederen orienterer snarest muligt forældrene om det skete.

Opfølgning:

- Sikre sig at familien får krisehjælp, hvis der er behov for dette.
- Ved alvorlig sygdom sendes blomster/gave.
- Der tilbydes krisehjælp til personalet og børn, hvis der er behov for dette.
- Personalet drager omsorg for hinanden gennem åbenhed og dialog.
- Info til øvrige forældre på dagen. Dette for at undgå myter, fejl-information og fantasier.

Hvad gør vi, hvis et nært familiemedlem til et barn dør?

Information:

- Den der modtager informationen, kontakter lederen.
- Lederen orienterer det øvrige personale hurtigst muligt.
- Der tages kontakt til barnets familie for at få information om hændelsen og så vidt muligt indgå aftale om hvad børnehaven må orientere den øvrige forældregruppe om. Hvem der er kontaktperson aftales med lederen.
- Børnene informeres til samling og hvis de spørger.
- Andre relevante personer informeres.

Markering:

- Vi spørger familien om, de ønsker vores deltagelse ved begravelsen. Personalet fra stuen deltager.

Opfølgning:

- Vi støtter barnet i at komme tilbage i børnehaven igen.
- Vi har en åben dialog om det som er sket overfor forældre og børn efter aftale med familien, og om hvad de ønsker andre skal vide.
- Vi kan evt. gå på kirkegården og se graven, læse relevante bøger om at miste.
- Der skal udvises den nødvendige omsorg, forståelse og opmærksomhed overfor barnet, der har mistet en pårørende.
- Vi evaluerer forløbet efterfølgende – var der ting, som vi kunne have gjort anderledes?

Hvad gør vi, hvis en kollega i børnehaven dør?

Information:

- Den der modtager informationen, kontakter lederen.
- Lederen orienterer bestyrelsesformanden og det øvrige personale hurtigst muligt.
- Lederen kontakter familien for at få information om hændelsen.
- Forældrene informeres via intra.
- Børnene informeres til samling og hvis de spørger.
- Andre relevante personer informeres.

Markering:

- Der sendes blomster til de pårørende
- Til samling holdes der mindestund for den afdøde med lys og sang.
- Personalet deltager i begravelsen, alt efter familiens ønske. Hvis alle ønsker at deltage, kan der evt. samarbejdes med forældregruppen, så frem det er en hverdag.
- Der sendes blomster fra børnehaven til begravelsen.
- Bestyrelsen bistår evt. forældrene i en indsamling til blomst/krans fra børn og forældre.

Opfølgning:

- Lederen er kontaktperson til familien.
- Der kan tilbydes krisehjælp til personalet, hvis det ønskes.
- Vi taler med børnene om den afdøde medarbejder. Fortæller små historier om det, både børn og voksne har oplevet sammen med personen.
- Personalet har særligt fokus på hinanden i den svære situation, det at miste en kollega.

Hvad gør vi, hvis et af personalets børn/ægtefælle dør?

Information:

- Den der modtager informationen, kontakter lederen.
- Lederen orienterer bestyrelsesformanden og det øvrige personale hurtigst muligt.
- Lederen kontakter medarbejderen for at få information om hændelsen og for at vise omsorg og medfølelse i den svære situation.
- Forældrene informeres via intra. Der aftales med medarbejderen, hvad vi må orientere forældregruppen om.
- Børnene informeres til samling og hvis de spørger.
- Andre relevante personer informeres.

Markering:

- Der sendes blomster fra personalet til de pårørende.
- Personalet deltager i begravelsen, alt efter familiens ønske. De der er nærmest tilknyttet den pågældende medarbejder deltager.
- Der sendes blomster fra personalet til begravelsen.

Opfølgning:

- Vi har kontakt til kollegaen, der har mistet.
- Når kollegaen møder på arbejde igen, tør vi møde vedkommende med åbenhed omkring det som er sket.

Hvad gør vi i tilfælde af livstruende sygdom blandt børnene?

- Pædagogen på barnets stue eller lederen aftaler med familien om, hvilken rolle børnehaven skal udfylde i det videre forløb omkring barnet. Hvordan kan vi i børnehaven støtte barnet og familien bedst muligt i den svære situation, de står i?
- Samtykke fra forældrene til, at personalet fortæller de andre børn og forældre om deres barns situation.
- Hvilket behov er der i personalegruppen for yderligere viden og støtte? Supervision fra andre faggrupper kan være aktuelt.
- Medarbejdergruppen klædes på med relevant information om sygdomsforløbet.
- Personalet støtter hinanden gennem åbenhed og dialog.

Hvad gør vi i tilfælde af alvorlig livstruende sygdom i barnets nærmeste familie?

- Pædagogen på barnets stue eller lederen aftaler med familien om, hvilken rolle børnehaven skal udfylde. Hvordan kan vi støtte dem bedst muligt og hvilken information må vi give de øvrige børn og forældre?
- Tæt samarbejde med familien om barnets reaktion på sygdomsforløbet.
- Give barnet den nødvendige omsorg og støtte, så børnehaven opleves som et frirum.

Hvad gør vi i tilfælde af alvorlig livstruende sygdom blandt personalet eller personalets børn/ægtefælle?

- Lederen aftaler med sygdomsramte, om hvordan vi som institution kan støtte vedkommende under sygdomsforløbet. Der aftales, hvad vi må informere børn og forældre om?
- Lederen aftaler med den sygdomsramte omkring mulighederne i forhold til tjenestefri under sygdomsforløbet.
- Børnehaven sender blomster.
- Vi har fortsat kontakt til den sygdomsramte.

Generelle retningslinjer for omsorg, når børn er i sorg.

Åben og ærlig kommunikation:

- Giv alderssvarende forklaringer.
- Reducer forvirring.
- Undgå abstrakte forklaringer.
- Omskriv ikke døden til "rejse" eller "søvn".

Giv tid og plads til tankerne:

- Tillad spørgsmål og samtale.
- Forvent at samtalerne bliver korte.
- Se på billeder.
- Besøg kirkegården.
- Accepter barnets leg.

Gør tabet virkeligt:

- Vis dine følelser.
- Lad evt. barnet se den afdøde og deltage i begravelsen.
- Hav minder fremme om den døde.

Giv tid og plads til følelserne:

- Fortsæt hverdagen i hjem og børnehave.
- Undgå unødvendige adskillelser.
- Tal med barnet om dets angst for egen eller forældres død.
- Tal med barnet om de skyldfølelser, det evt. måtte have.

Du kan være en god hjælp og give god støtte til et barn, en kollega eller familie i sorg:

- Kender til almindelige reaktioner i den slags situationer.
- Tager aktiv kontakt og er villig til at lytte og samtale med vedkommende.
- Har tålmodighed og accepterer, at mange trænger til at tale om det, der er sket igen og igen.
- Forventer at vedkommende har brug for nogen aflastning eller ekstra hjælp i en periode.
- Søger råd og vejledning til vedkommende eller I arbejder på at have nødvendige redskaber til bedre at kunne støtte barnet.

Skilsmisse:

Når forældre skilles, opleves det ofte som en krise for barnet, da det oplever tab på mange planer. Familien splittes op, nogen (evt. barnet selv) skal flytte, og måske dannes der nye familier hurtigt.

Barnet har ikke selv indflydelse på sin situation, og for mange børn virker fremtiden utryk og usikker. Børn oplever en sorg og skuffelse over sine forældre fordi de går fra hinanden og "ødelægger" barnets hidtidige hverdagsliv, dette gælder også selv om familielivet før måske var præget af skænderier, dårlig stemning osv., fordi barnet kendte disse rammer og fandt tryghed i dem.

Det kommer meget an på hvor modstandsdygtig barnet er, hvordan det klarer denne krise. Modstandsdygtigheden er bl.a. afhængig af, om forældrene forklarer barnet om, hvad der skal ske, og om forældrene er i stand til at have god kontakt til barnet under deres egen krise.

I børnehaven kan vi være opmærksomme på de rollelege, som barnet leger, da disse kan fortælle om, hvordan barnet har det.

Vi skal ikke presse barnet til at snakke om skilsmissen, da dette kan føles meget ubehageligt for barnet. Tværtimod skal vi som voksne vise, at vi er der for barnet og være opmærksom på de små signaler, være tilgængelig, når barnet vil snakke om det. Barnet skal opleve at få trøst og råd, men ikke presses til at fortælle mere end det selv vil. Det er vigtigt, at barnet har lov til "helle" fra alle problemerne, hvilket er let i børnehaven, for her er tingene som de plejer at være. Dette "helle" skal respekteres og prioriteres højt.

Dialogen med forældrene er naturligvis af stor betydning, så vi som personale er "klædt godt på" til at kunne forstå barnet og dets situation bedst muligt. Hvis vi oplever, at barnets reaktioner på krisen er meget voldsomme, kan vi henvise til anonymrådgivning på kommunen.

Når et barns forældre skal skilles:

Information:

- Medarbejderen som modtager beskeden sikre at alle, som har behov for at vide det bliver informeret om skilsmissen.
- Vi søger information om barnets bosted og hvordan forældrene vil samarbejde i hverdagen.
- Vi ønsker oplysninger om, hvor meget barnet er blevet informeret om det der skal ske.

Opfølgning:

- Vi skal løbende holde os orienteret med forældrene om hvad der sker.
- Vi skal løbende orientere forældrene om, hvordan vi ser barnet tackle skilsmissen.
- Vi skal fortsat støtte barnet i dets sorgforløb, som barnet er i, når mor og far flytter fra hinanden.
- Vi skal samarbejde med begge forældre omkring barnets liv i børnehaven. Begge forældre skal have sedler og informationer om møder og andre aktiviteter, som foregår i børnehaven.

Konkret handleplan:

Hvad skal vi spørge forældrene om, hvilke oplysninger har vi brug for, for at kunne hjælpe barnet bedst muligt?

- Er det aftalt, hvor barnet skal bo?
- Samværsaftaler, evt. hvilke?
- Har I snakket med barnet? Hvad har I evt. sagt?
- Hvordan har barnet reageret, når/hvis I har fortalt noget om det, der skal ske?
- Har I modtaget nogen form for rådgivning?
- Kan barnet være sammen med bedsteforældre, nære venner el.lign. når I skal drøfte forhold i forbindelse med skilsmissen?
- Hvis der er søskende, skal de så forblive sammen eller skilles?
- Er der noget vi kan gøre for jer eller jeres barn?

Hvilke oplysninger kan vi give til forældrene?

- Om muligheder for rådgivning statsforvaltningen eller anonymrådgivning på kommunen.
- Om vigtigheden af, at der bliver talt med barnet
- At barnet ikke skal inddrages eller overvære voldsomme konflikter mellem mor og far.
- At barnet ikke skal bruges i forældrenes indbyrdes kamp.
- At barnet ikke direkte skal konfronteres med valg om, hvor det skal bo.
- At børnehaven kan gøre rammerne ekstra trygge i en ellers omskiftelig periode.
- Om vigtigheden af, at barnet bevarer tilknytningen til begge forældre.
- Om vigtigheden af, at vi i børnehaven oplyses om rammerne for samvær, ikke mindst hvis de ændres.
- At barnet kan have brug for psykologsamtaler.

Hvad kan/skal vi gøre direkte i forhold til barnet?

- Knytte en bestemt voksen til barnet, der er særlig opmærksom overfor det.
- Være opmærksom på de signaler barnet sender.
- Være tilgængelig som samtalepartner.
- Ikke presse barnet til at tale om det, der sker derhjemme.
- Skabe kontakt imellem barnet og andre, der måske har oplevet det samme, for på den måde at etablere rammerne for "samtalerelationer".
- Skabe et frirum for barnet: Et "helle" fra at skulle tale om det svære.
- Søge at skabe ro for barnet, når det skal være sammen med "den anden forældre" eller ved skift imellem de to forældre. Hvis barnet er meget urolig ved skift, kan man være ekstra meget sammen med barnet op til eller under aflevering og forklare, hvad der skal ske.

Sorgens 4 faser:

- **Chokfasen:** Varer fra et døgn til flere dage. Under chokfasen holder personen virkeligheden på afstand. Ofte kan den, der er i sorg, virke behersket på overfladen, men under er alt kaos. Vedkommende kan bagefter have svært ved at huske, hvad der er blevet sagt eller sket.
- **Reaktionsfasen:** Kan varer flere uger. Reaktionsfasen kan siges at begynde, når den ramte tvinges til at erkende det skete. Der sker en voldsom omstilling af hele det psykiske apparat, som har til opgave at integrere virkeligheden på en så funktionel måde så muligt.
- **Bearbejdningsfasen:** Kan varer over et år. Denne fase indtræder omkring et halvt år efter traumet. Nu begynder individet atter at vende sig mod fremtiden i stedet for som tidligere at være optaget af traumet og det forgangne.
- **Nyorienteringsfasen:** Vil bestå hele tiden. Individet vil leve med ar på sjælen, som aldrig forsvinder. Ens selvfølelse bliver genoprettet og der ses fremad, hvis vedkommende har fået bearbejdet sorgen igennem faserne.

Litteratur til sorgprocessen:

Eksempler på børnebøger 3-6 år:

- "Hvor går man hen når man går bort?" af Aage Brandt**
- "Mormor – er du en engel?" af Helle Skydt Nielsen**
- "I himlen går mænd med kjoler?" af Lise Helledie**
- "Når dinosaurer dør" af Launie Kransby Brown/Marc Brown**
- "Lillebjørn og hans bedstefar" af Nigel Gray**
- "Forvandling" af Lise Lindgreen**
- "Liv og død" af Max Velthuijs**
- "Min søster er en engel" af Ulf Stark**
- "Musen Malle" af Per Holm Knudsen**
- "Glem ikke håbet" af Guni Martin**
- "Marvi Myrebjørn fatter håb" af Donna O'Toole**

Eksempler på bøger til større børn og voksne:

- "Børn om mors og fars død"**
- "Min mor døde. Min far døde"**
- "Min søster døde. Min bror døde"**
- "Mit barn døde"**
- "Skilsmissebørn"**

Eksempler på, hvor der kan hentes yderligere information og materialer:

- **Kræftens bekæmpelse**
- **Børns vilkår**
- **Hjerteforeningen**
- **Anonymrådgivning på kommunen**

- Falck